

– Вітання нашим глядачам і слухачам. Це програма «Шлях до себе». Мене звати Лєна Чиченіна. Наша програма розповідає про різні галузі, у яких ми зараз живемо, і маємо певний радянський вплив та намагаємося його позбутися. Наша програма виходить завдяки Українському культурному фонду. Сьогодні говоримо про українську мову. Одна з найрезонансніших тем за останні, можливо, років десять точно. Олександр Авраменко у нас сьогодні у студії, якого не треба, напевно, представляти. Але скажу, що це один з найбільш популярних українських філологів. Добрий день.

– Добрий день.

– Не так давно дізналася, що не можна говорити «доброго дня» та «доброго вечора». Для мене був шок. Це правда?

– Це не груба помилка, можна. Але справді, вранці ліпше використовувати родовий відмінок – доброго ранку, а вдень і ввечері – родовий: добрий день, добрий вечір і добраніч.

– Якщо ми говоримо у нашій програмі про Радянський Союз, то є такий мем – Шевченко в рушниках. Мається на увазі дуже непривабливе, старомодне, шароварне позиціонування української літератури. Звідки з'явився Шевченко в рушниках?

– Такий образ культивували в радянські часи, оскільки треба було показати, що українська класика – в сільській хаті, в рушниках, а наприклад, російська класика – это Пушкин, Достоевский. Це і місто, і село. І аристократія, і філософія. І все сучасне та естетичне і таке інше. А українське тільки було в рушниках. Справді була така епоха. Це була така ідеологія, показати, що українське – вторинне, десь певною мірою відстале. Хоча я в рушниках нічого поганого не бачу, оскільки рушник – це символіка певна і це повага, скажімо, до того самого Шевченка. Насправді використовували такий образ. Хоча Шевченко один раз в житті одягнув смушеву шапку, щоб показати близькість до народу. Його у ній сфотографували. А насправді носив костюми, дуже модні на той час у Петербурзі. Навіть білі костюми. Він був франт, або українською можна сказати красень...

– Метросексуал.

– Сучасною мовою, так.

– Здається, Іван Драч говорив, що зніміть з Шевченка того кожуха. Ви навчалися у Запорізькому національному університеті. Я теж там навчалася, тільки на факультеті журналістики. Пам'ятаю навчання українській мові та літературі в школі, що було значно менш цікаво, на

жаль, ніж зарубіжна література. Й досі можна почути таку фразу від багатьох людей, що нам була цікавішою зарубіжна література. Ми на одному поверсі навчалися з різними філологами. Українських філологів можна було чітко ідентифікувати. Я від своїх дядька та тітки чула, що вони не вступили на українську філологію, бо це було страшенно неprestижно. Поясніть, будь ласка, у чому це проявлялось, як усе це формувалось і дійшло до цього часу.

– До зарубіжної літератури спочатку. Тут є об'єктивний момент...

– **Її більше.**

– Ні. Ви візьміть, наприклад, німецьку літературу та вивчайте її багато років, вивчайте сотні письменників, як наші учні вивчають сотні письменників з української літератури. Вона не буде аж такою цікавою, як нам видасться на перший погляд, бо вона німецька, ні. Річ у тім, що будь-яка національна література буде програвати світовій або зарубіжній літературі хоч би тому, що в ній представлено вершки з кожної літератури. Англійської, американської, німецької, французької, іспанської, російської – вершки, найкращі шедеври. А в українській ми вивчаємо багато творів, і не тільки вершинні твори, а й різні. Тому так само французька література буде програвати світовій. Тому тут є об'єктивний момент. Не тому що українська література якась не така.

Щодо вашого конкретного питання щодо неprestижності професії саме українського філолога. Справді у радянські часи, знову ж таки, була така ідеологія. Збереглися документи у архівах, що у сімдесятих роках – це наводжу конкретний приклад – вступити на українську філологію могли тільки мешканці сіл. Тоді був так званий один відсоток для вступу городян. Тобто можна було набрати, скажімо, групи, і тільки один відсоток має бути городян. Наприклад, набирають 50 чоловік. Значить, пів людини можна було набрати з міста – це один відсоток. Якщо сто чоловік набирають, то одна людина могла пройти. Навіщо? Потрібно було створити образ і в міській, і в сільській школі, що вчителька української мови та літератури – це баба Галя з села, з дулькою на голові, у вишиванці, яка розповідатиме про Шевченка в рушниках.

Я не хочу зараз образити сільських мешканців, але хай там як, вони відрізняються від городян якимись рисами, це зрозуміла річ. Особливо тоді. Моя знайома народилась у Києві, вона має кілька поколінь киян. В неї тато був український філолог, мама – інженер-архітектор. Донька вирішила піти шляхом батька, але не могла кілька років вступити на українську філологію, бо в неї була київська прописка. Тож вона вимушена була прописатися у бабусі в селі, і тільки тоді змогла вступити на українську філологію. Ось вам конкретні кроки. Це перший момент. Другий момент: у ті самі сімдесяті роки був такий закон,

що якщо ти викладаєш російською мовою в Україні – 15 відсотків надбавка до зарплати. А це великі гроші тоді були. Математику, російську мову – будь-що, якщо ти російською викладаєш. Якщо українською, то надбавки цієї немає. Ви розумієте, цим уже декларувалося, що ми, російськомовні, маємо пільги, а ваше місце, україномовні, десь там у сінях. Ну і багато, звичайно, інших моментів.

– А як це змінюється зараз? Бо вже немає такої установки з 1991 року, але й далі факультет української мови та літератури не престижний. Моя сестра вступала цього року, набір був найменший. Чому досі так?

– Зараз цього менше або майже немає. Немає конкретно прив'язки до української філології. Я б хотів сказати, що менш престижні будь-яка філологія та педагогіка. Куди вступають й досі? На юридичний, бо це престижно, на економічний факультет. А якщо ви обираєте якусь слов'янську філологію, навіть іноземну – вона сьогодні не така престижна, як це було колись. Були фантастичні конкурси на англійську філологію. Тут навіть не стільки непрестижність української філології, скільки робота вчителя у школі. А чому? Елементарно: молодь мотивована і на матеріальне. Це той вік, коли вона про духовність не так думає, як людина з життєвим досвідом. Коли вона розуміє, який має бути баланс духовного і матеріального у нашому житті. І вони коли бачать, що заробітна плата, якщо вирахувати податки, і прийти до школи працювати молодому спеціалісту – сім тисяч гривень.

– Це легше піти касиром працювати.

– Однозначно. Дванадцять тисяч в супермаркеті, я чув, що й п'ятнадцять у Києві. І не треба чотири або п'ять років навчатися. Я зараз кажу про це досить спрощено, але десь так приблизно міркують молоді люди. На мене підписано дуже багато молодих людей, я дуже активний у соціальних мережах. Навіть хлопці пишуть, не тільки дівчата, що ми обрали українську філологію через вас. Теж хочемо їздити на BMW X5 або Lexus RX, як ви.

– І викладати мову президенту.

– Навчати президента і не тільки. Бо я поставив за мету своєю діяльністю довести, що українська мова – це така ж, як німецька, французька, російська, будь-яка європейська мова. І престижна, сучасна мова для комунікації, для реальних потреб. Не знаю, наскільки це на сьогодні мені вдалося, але, як кажуть, вода камінь точить. Я не зупиняюся і працюю над цим.

– Зачеплюся за ваші слова, що українська – це така ж, як інші. Але все одно між мовами є якісь відмінності – якась більш жорстка, якась м'якша. І ось відносно недавно був скандал з однією продюсеркою, яка сказала, що українська мова придатна лише для комедій. Якщо поглянути на наш

український дубляж, то саме комедії круто виходять у перекладачів і акторів, якісь фільми з комедійною складовою. Чи можна в якомусь позитивному, звичайно, а не зневажливому контексті говорити, що українська мова якраз класно звучить у комедійному жанрі? Можливо, там треба більше креативити, а наші слова дозволяють це робити.

– Я знаю конкретно, про кого викажете. У неї упереджене ставлення до української. Пригадую, як у двотисячних роках, нульових, багато людей обурювалося – і молодих, і не тільки, – що в кінотеатрах почали дублювати геть усі фільми українською мовою. Багатьом це було так незвично, це їх дратувало. Я дуже любив ходити, та й зараз іноді ходжу, в кінотеатри. І чув на касі: «На каком языке фильм?» – «На украинском» – «Фуууу». Зараз цього й близько немає. Розумієте, що таке стереотип, звичка, як важко їх зруйнувати? Не раз був свідком того, як фільм або мультфільм дивилися українською, а потім випадково завантажили з інтернету чи йшли на фільм з російським дубляжем. І казали, що не звучить російською.

Прив'язки до якогось жанру не було. Українською можна дуже досконало та колоритно перекладати як мелодраму, бойовик, так і комедійний жанр. Щодо комедійного, тут теж є логіка: українська мова, як на мене, барвистіша, колоритніша. Ми українською можемо передавати такі тонкі відчуття, на рівні вібрацій. Тому комедія звучить українською по-особливому смішно. Я не раз чув від молодих людей, дітей, підлітків, що «вот я люблю больше смотреть комедии на украинском, они смешнее». Вони українською не говорять, але хочуть дивитися. Тому у цьому логіка є. Взагалі український гумор дуже тонкий. Але прив'язувати тільки до жанру комедії успіх перекладацької нашої школи не можна. Ми можемо професійно, якісно перекладати будь-які жанри, і це показує практика.

- **Останніми часом – особливо коли говорять про новий правопис – дедалі частіше розповідають, що з тридцятих років українська мова наближалася до російської. Розкажіть про цей вплив, процес, як він починався та які маємо наслідки.**

– 1928 укладають український правопис. Затверджує його Скрипник – тодішній міністр. Через рік затверджує Академія наук. Ми знаємо, що тридцять років двадцятого століття – це епоха страшних сталінських репресій. Це був пік, особливо 1937 рік, коли було розстріляно 1111 представників української інтелігенції. «Вознаменованіє тридцатилетія Великого Октябрія», як тоді було формулювання в документах, у архівах ми зараз це бачимо. Змінили, скасували той правопис, його називали «скрипниківським», бо Скрипник підписував його, і почали наближувати його до російської. Авторів цього правопису або

щонайменше звільнили з роботи, а щонайбільше розстріляли, знищили фізично за українську мову. Бо вважалося, що це був буржуазний правопис.

Формулювання давалося «хитун». Який хитун? Маятник. В русском языке «маятник», в нормальном языке. Это ненормально. «Хитун» від слова «хитатися». Українська лексика прозора, як і термінологія. Дієслово – слово, яке позначає дію. Або, наприклад, займенник – замість іменника. Скажіть, от що таке междометие, частина мови?

– **Я цього всього не знаю.**

– От і я про що й кажу.

– **Тільки знаю, що таке глагол.**

– А от коли ми своїм називаємо, це, виявляється, ненормально. Какой «индик»? В русском языке нет слов на букву Ы. Значить, і в українській не може бути. Культурний язык декларувався, а українська – то щось другорядне. Українську підтасовували насильно і змінили правопис так, щоб максимально і фонетично, і правописно українська була наближена до російської. Ніякого хитуна і ніякого индика. Вам скажу так: моє дитинство – це сімдесяті роки. Я проводив канікули у бабусі в селі. Вона говорила українською живою мовою, це Запорізький край, козацький. І коли бабуся казала «качечка гигнула», то я не міг зрозуміти, чому вона російською вимовляє «гигнула». А тоді не було літери Г у нашому алфавіті, у школі ми не вчили. А вже коли я став філологом та дізнався про вилучену з української абетки літеру Г, зрозумів, що це живомовний елемент. І що то силоміць вилучили один з елементів, яскравих рис української мови, з нашої абетки. Вихолостили її, наблизили максимально до російської. Я так само чув слово «индик». У різних регіонах України масово вживають «индик». Це в природі української мови, що слова «инколи», «индик» починаються з И. багато наших слухачів та глядачів можуть сказати, що не звучить воно.

– **Ріже вухо.**

– Звичка має шалену, колосальну силу. Важко переучуватись, я це розумію. Ми зараз говоримо про історичну справедливість та її відновлення. Тобто колись штучно ввели інші норми, ми боїмося від них відмовитися, повернути старі, оскільки, бачте, воно десь не звучить. Виходить так, що коли розстрілювали за українську мову, за оце наше, живе, справжнє – это не фашизм был. Зараз ми часто читаємо у соцмережах, коли почав діяти новий закон української мови як державної – это фашизм. Коли в Україні українська – фашизм. А коли розстрілювали за українську – это не был фашизм. Всі мовчали, боялися. Тому однозначно треба вивчати історію, щоб не припускатися таких помилок у майбутньому.

– У нас лишається хвилин п'ять. Хочу поговорити про фемінітиви, адже вони теж багатьом ріжуть вухо. Це складніша історія, тому що з'явилися нові слова. Якщо були питомі, від яких можна нормально утворити фемінітив, наприклад, вчителька, журналістка...

– Княгиня, кравчиня.

– З'явилися нові слова, ми думаємо, як створити усі ці історії. Плюс додається суб'єктивне ставлення. Приміром, для мене піарниця – нормальне слово, але моїй колезі ріже вухо. Як нам творити фемінітиви зараз, як з ними правильно обходитись?

– Нова редакція українського правопису конкретно дає правило, як їх утворити. Є чотири основні суфікси: -с-: пілот – пілотеса, поет – поетеса; -ка-: лікар – лікарка, вчитель – вчителька; -иня-: філолог – філологиня. Там розписано, що якщо основа закінчується на такий звук, потрібно додавати такий суфікс. Але я з вами згоден, що окремі професії звучать не дуже милозвучно.

– **Найбільше розмов про «пані посол».**

– «Послиця», «послиня», «послиха». Не звучить абсолютно.

– **Здається, що мені вже й «послиня» нормально звучить.**

– Кажуть, що до чого тут «ослиня» чи «ослиця», жартують. Або, наприклад, «мерка», «мериня», «мерчиха», «меркиня». Кури сміються деколи з таких форм. Дійсно незвично звучать. Або «нотаріуска», «нотаріусиня». Чи «математикиня». Я прочитав на якомусь сайті «синоптикниня». Треба звикнути. А від «академік» утворіть. «Академічка», «академікниня»? Якщо дітки будуть засвоювати ці норми змалку, то вони не будуть смішними та різати вухо. А нам, що звикли до інших норм, я рекомендую дотримуватися золоті середини, щоб воно трималося купи. Якщо немилозвучно утворюється фемінітив – використовуйте слово «пані»: пані мер, пані посол. Ось і все.

– **Стосовно звертань. Теж така радянська звичка – звертатися «жінчина». Або у нас на Рівненщині говорять «жіночко», «чоловіче». Як потрібно звертатись до людей?**

– Негарно підкреслювати стать людини. «Особа жіночої статі, підкажіть, будь ласка, як проїхати». Жартував, Царство Небесне, Олександр Пономарів – це відомий та авторитетний мовознавець...

– **Теж наша друга рок-зірка.**

– Він казав, що ми так дійдемо до «самця» й «самички». У різних країнах цього не роблять, тобто не підкреслюють стать. Але в українській мові є універсальна

формула звертання до незнайомої людини – «пан» і «пані». Щоправда, особливо на Сході України, частина людей не сприймає цих форм, оскільки у них ще йде нашарування від кріпацьких часів. Вони вивчали у школі історію, читали українську класику, що пани – це так звані поміщики. Не всі сприймають слова «пан» і «пані» як нейтральне звертання. У такому разі рекомендую, якщо ви звертаєтеся до незнайомої людини, використовуйте такі форми, як «вибачте», «не підкажете».

– Значить, я правильно роблю. Зараз багато російськомовних людей принципово переходять на українську мову. Часто вони зіштовхуються з тим, що їм кажуть, мовляв, ти неправильно кажеш, не мучся, говори російською. Як правильно людей стимулювати і підтримувати у цьому починанні?

– Дорогі слухачі. Усі, хто хочуть перейти на українську, знайте: доки ви не почнете говорити у реальному житті, ви не навчитеся. Можна мільйон книжок українською прочитати, дивитися фільми – це пасивна українська. Для того, щоб вирости у вас м'язи, достатньо прочитати у книжці, які вантажі треба підіймати, в якому напрямку? Ні, потрібно піти у спортивний зал. От спортивним залом є говоріння. Треба заговорити, і тоді мовні м'язи виростуть. Не бійтеся помилятися. Коли ми були зовсім маленькими, брали ложку і вона випадала у нас з рук, ми ж не соромилися. Будь-яку справу, яку починаємо, навчаємося, ми помиляємося. Це нормально. Моя порада: грайте у мовний пінг-понг з людьми, які можуть допомогти, добре знають мову або теж хочуть її вивчити. Ось, наприклад, я зараз пограю у мовний пінг-понг з вами, Лено. Скажіть, як українською «скулы»? Вилиці. А як українською «виски»?

– Скроні.

– Я вам просто буду казати слова. «Дёсны»?

– Щелепи.

– Ні, ясна. А «челюсть» – щелепа. Є посібник «Українська за 20 уроків», де за темами зібрано ці слова: «Кухня», «Ресторан», «Людина», «Будинок», «Квартира», «Природа» і таке інше. І ви беріть оці слова, які мають відмінності між українською та російською, і грайтеся, кидайте один одному. І той, хто програв, дав менше правильних відповідей, наприклад, миє посуд. Ви знаєте, це так працює, коли жива така розмова. Багато людей спробували, кажуть, що прекрасно. В родинах граються у мовний пінг-понг. Тому це моя конкретна практична порада, щоб якомога швидше заговорити, відчувати свободу в спілкуванні українською. Справді, дуже багато звукових зависань, не може знайти слово, говорити важко, темп мовлення уповільнюється, їй важко

сприймати. І вона опускає крила, на тому все завершується. Ні, друзі, всім вам бажаю мовних крил, як у Ліни Костенко: «Людина хоч і не літає, а крила має».

– Я думаю, після цієї програми люди ще більше надихнуться говорити українською. Друзі, грайте у мовний пінг-понг. Чесно, мені сподобалось, тепер буду вчити інших. Наша програма називається «Шлях до себе». Ми в ній говоримо про вплив Радянського Союзу на різні галузі, як ми з нього виходимо. Наша програма створена за підтримки Українського культурного фонду. Говорили ми про українську мову з Олександром Авраменком. Думаю, вас краще вас назвати рок-зіркою української філології. Я сподіваюся, що таких рок-зірок буде дедалі більше, українські філологи більше зароблятимуть, і це не буде професією, яка тримається лише на ентузіазмі. Дякую вам, пане Олександре.

– Дякую.